

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

ВІСНИК

**Закарпатської
академії мистецтв**
Випуск 11

Збірник наукових праць

Ужгород
Закарпатська академія мистецтв
2018

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TRANSCARPATHIAN ACADEMY OF ARTS

NEWSLETTER

Transcarpathian
Academy of Arts
№ 11

Bulletin of scientific and research works

Uzhhorod
Transcarpathian Academy of Arts
2018

ББК 85.103(4УКР)
УДК 7.03(477)
В 53

Одинадцятий випуск «Вісника Закарпатської академії мистецтв» містить наукові дослідження в галузі образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, дизайну та мистецької освіти України, що порушують проблеми взаємовпливів культур європейських народів та впровадження художньої освіти в мистецьких закладах, а також статті на пошану видатних культурно-громадських діячів та митців Закарпаття, переклади, огляди рецензії.

The Eleventh issue of «The Newsletter of Transcarpathian Academy of Arts» contains scientific analysis of theoretical and practical researches in the sphere of fine and decorative-applied Arts, design and art education in Ukraine reviewing the problem of mutual influence of cultures of the European nations and implementation of art education in artistic establishments and commemoration of the famous artists of Transcarpathia; translations; reviews.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Закарпатської академії мистецтв
від 29 серпня 2018 р., протокол № 1*

*Published according to the decision of the scientific council
of Transcarpathian Academy of Arts
29 September 2018, protocol № 1*

Рецензенти:

Олена ОЛЕНІНА, доктор мистецтвознавства, професор
(м. Харків)

Роман ЯЦІВ, кандидат мистецтвознавства, професор,
(м. Львів)

Reviewers:

Olena OLENINA, Ph. D. (art history), Professor
(Kharkiv)

Roman YATSIV, Ph. D. (art history), professor,
(Lviv)

ISSN 2520-6419

© Закарпатська академія мистецтв, 2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Іван НЕБЕСНИК**, кандидат педагогічних наук, професор,
ректор Закарпатської академії мистецтв;
Микола МУШИНКА, академік Національної академії наук
України, доктор філологічних наук, професор;
Олександр КУПАР, доктор технічних наук
(архітектура), професор
Володимир ЗАДОРЖНИЙ, доктор історичних наук,
професор;
Віктор ДАНИЛЕНКО, доктор мистецтвознавства,
професор, академік Національної академії
мистецтв України, ректор Харківської державної
академії дизайну і мистецтв;
Ростислав ШМАГАЛО, доктор мистецтвознавства,
професор Львівської національної академії мистецтв;
Галина СТЕЛЬМАЩУК, доктор мистецтвознавства,
професор Львівської національної академії мистецтв;
Володимир ВАСИЛЬЄВ, доктор культурології, професор Чу-
васького державного університету ім. І. М. Ульянова;
Микола ЯКОВЛЄВ, доктор технічних наук (технічна
естетика), професор, головний вчений секретар
Національної академії мистецтв України;
Федор ШАНДОР, доктор філософських наук, професор
Ужгородського національного університету;
Сергій ФЕДАКА, доктор історичних наук, професор
Ужгородського національного університету;
Іван ВОВКАНИЧ, доктор історичних наук, професор
Ужгородського національного університету;
Михайло ПРИЙМИЧ, кандидат мистецтвознавства,
доцент Закарпатської академії мистецтв;
Одарка СОПКО, кандидат мистецтвознавства, доцент
Закарпатської академії мистецтв;
Аттіла КОПРИВА, кандидат мистецтвознавства, доцент
Закарпатської академії мистецтв;
Наталія РЕБРИК, кандидат філологічних наук, проректор
Закарпатської академії мистецтв.

EDITORIAL BOARD:

- Ivan NEBESNYK**, Ph. D. (pedagogy), professor, rector
of Transcarpathian Academy of Arts;
Mykola MUSHINKA, academician of National Academy
of Science Ukraine, Ph. D. (philology), professor;
Alexander KUPAR, Ph. D. (architecture), professor
Volodymyr ZADOROZHNYI, Ph. D. (history), professor;
Victor DANYLENKO, academician of the National Academy
of Art of Ukraine, Ph. D. (art history), professor, principal
of Kharkiv National Academy of Design and Art;
Volodymyr VASILIEV, Ph. D. (culturology), professor of I. M.
Ulyaniv Chuvash State University;
Mykola YAKOVLYEV, Ph. D. (technical sciences, technical
aesthetics), professor, chief scientific secretary of
National Academy of Arts and Architecture of Ukraine;
Rostyslav SHMAGALO, Ph. D. (art history), professor,
Lviv National Academy of Arts;
Halyna STELMASHCHUK, Ph. D. (art history), professor,
Lviv National Academy of Arts;
Fedor SHANDOR, Ph. D. (philosophy), professor,
Uzhhorod National University;
Serhiy FEDAKA, Ph. D. (history), professor,
Uzhhorod National University;
Ivan VOVKANYCH, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod
National University;
Mykhaylo PRIYMYCH, Ph. D. (art history), associate professor,
Transcarpathian Academy of Arts;
Odarka SOPKO, Ph. D. (art history), Transcarpathian Aca-
demy of Arts;
Attila KOPRYVA, Ph. D. (art history), associate professor,
Transcarpathian Academy of Arts;
Nataliya REBRYK, Ph. D. (philology), pro-rector of
Transcarpathian Academy of Arts.

ЗМІСТ

НАШІ ЮВІЛЕЇ	
До 90-річчя від дня народження	
Еммануїла Миська _____	6
Іван НЕБЕСНИК	
Слово про Еммануїла Миська _____	6
Андрій ЧЕБИКІН	
Незгасне світло долі _____	7
Андрій БОКОТЕЙ	
Е. Мисько – значима постать українського відродження 1990-их років _____	8
Роман ЯЦІВ	
Скульптор Еммануїл Мисько: світло долі _____	9
Володимир ОДРЕХІВСЬКИЙ	
Особливості пластики Еммануїла Миська _____	9
Ростислав ШМАГАЛО	
Творчо-педагогічний феномен Еммануїла Миська _____	11
Микола МУШИНКА	
Мої взаємини з Еммануїлом Петровичем Миськом _____	15
Іван ДІДИК	
Еммануїл Мисько – ключова постать мистецької еліти України _____	18
Володимир МИКИТА	
Спогади про побратима _____	21
Віолетта МИСЬКО	
«Таким ми його пам'ятаємо...» _____	21
ПОСТАТІ _____	23
Іван НЕБЕСНИК	
Еволюція поглядів І. Грабаря у галузі української мови та своєї приналежності до закарпатських українців _____	23
Микола МУШИНКА	
Дитинство Ігоря Грабаря на Пряшівщині та його майбутні зв'язки з Флоріаном Заплеталом _____	25
Галина РИЖОВА	
І. Грабар: «Я почав малювати з тих пір, як себе пам'ятаю...» _____	26
Орест ГОЛУБЕЦЬ	
Олександр Архипенко: визнаний і невизнаний геній _____	31
Данієла БАРНОВА	
Муссон. Світ фарб і світла _____	36
Галина СКЛЯРЕНКО	
Творчість Ференца Семана в контексті закарпатської школи жавопису _____	41
Наталія РЕБРИК	
Родина Добрянських у дослідженнях Івана Мацинського _____	47
Наталія МОЛИНЬ, Надія БАБІЙ	
Анатолій Калитко в історії Косівської мистецької школи _____	53
Юрій ЯМАШ	
Історична реконструкція другої творчої подорожі Івана Труша до Криму _____	58
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО _____	63
Микола МУШИНКА	
Невідомий портрет Володимира Гнатюка пензля Михайла Бойчука _____	63
Михайло ПРИЙМИЧ	
Відображення церковної традиції у мистецтві Адальберта Ерделі _____	66
Владислав ГРЕШЛИК	
Ікони дерев'яної церкви св. Луки (1727) в с. Брежани _____	69
Андрій КОВАЛЬ	
Невідомі ікони Корнила Устияновича: стан збереження, художня інтерпретація сюжетів _____	76
Мар'яна ПЕЛЕХ	
Василіянські іконостаси XVIII ст. Західної України: структура, іконографія, стилістика _____	81
Юлія МАТВЄЄВА	
Покрови-парасолі у вигляді мушлі у візантійському мистецтві _____	86
Людмила АНДРУШКО	
Вплив жовтого кольору на психіку та фізіологічні функції людини _____	91
Оксана ГАВРОШ	
Художник і час: особливості адаптації закарпатських митців у радянський контекст _____	96
Одарка СОПКО	
Каліграфія та орнаментальні оздобы в кириличних рукописах XVI століття (з фондів Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету) _____	102

Юлія КАМЕНЕЦЬКА	
Міфологічні мотиви у творчості видатних сучасних художників українського екслібриса _____	109
Вікторія ДУТКА	
Культура та побут гуцулів у творчих інспіраціях Василя Дутки _____	114
Марія АРТЕМЕНКО	
Атрактивність костюму як його властивість та базова функція в сучасному туризмі _____	118
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ _____	124
Галина ГОЛУБЕЦЬ	
Колекція художнього скла львівської фірми «Райдуга» у збірці Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України _____	124
Анатолій ПАВКО	
Цирк як унікальний культурно- мистецький феномен _____	129
Петро ХОДАНИЧ	
Християнська ідеологема в сучасному живописі Закарпаття _____	134
Анна ЧЕЙПЕШ	
Твори Е. Контратовича з колекції Національного художнього музею України _____	139
Едвард КАСИНЕЦЬ, ГІ-ГВАН Ю	
Вацлав Сікста і Лев Сікста та їхні фотографії з Підкарпатської Русі 1920-х років _____	144
Сергій ЛУЦЬ	
Творчість львівських художників-ювелірів в контексті сучасного ювелірного мистецтва України _____	146
Вікторія МАНАЙЛО-ПРИХОДЬКО	
Графіка Федора Манайла _____	151
Михайло ХОДАНИЧ	
Традиції і новаторство у творчості скульптора П. Матла _____	158
Христина БЕРЕГОВСЬКА	
Феномен мистецтва Василя Курилика _____	163
Ярослав ХРУСТАЛЕНКО	
Художник і час _____	168
Роман СТЕФ'ЮК	
Літургійно-богослужбове обладнання в інтер'єрі дерев'яної гуцульської церкви _____	173
Ольга ЛУКОВСЬКА	
Європейський арттекстиль ХХ ст.: теоретичний аспект дослідження _____	178
Анна ІВАНИШ	
Орнаментальнокомпозиційна образність вишивки традиційного жіночого костюму долинян Закарпаття міжвоєнного періоду _____	182
Володимир ПОПЕНЮК	
Художнє бляхарство в екстер'єрі гуцульського житла ІІ пол. ХХ – поч. ХХІ ст. _____	186
ПЕДАГОГІКА ТА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА _____	191
Іван НЕБЕСНИК	
Завдання і цілі А. Ерделі та їх реалізація в художній освіті Закарпаття сьогодні _____	191
Ростислав ШМАГАЛО	
Тарас Шевченко і українська мистецька освіта _____	193
Світлана КОНОВЕЦЬ	
Патріотичне виховання зростаючої особистості засобами образу рідної землі у творах українських митців _____	199
Олег РУДЕНКО	
Здобутки випускників та студентів Української академії друкарства на виставці «Leopolis-2016» _____	205
Надія ФОМІЧОВА	
З досвіду Кириака Костанді: через подолання догматичного академізму – до авторської системи викладання _____	212
Олександр МАЛЕЦЬ, Наталія МАЛЕЦЬ	
Впливи мультикультуралізму та глобалізації на виховання ціннісних орієнтацій особистості на етнонаціональні процеси в Україні кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. _____	217
РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ _____	222
Микола МУШИНКА	
Українські народні балади Східної Словаччини у словацькомовній транскрипції _____	222
Іван НЕБЕСНИК	
Рецензія на підручник «Основи рекламного дизайну» _____	224
Андрій БУДКЕВИЧ	
Малярські ноктюрни Василя Скакандія _____	225
Йосиф СІРКА	
Таланти дані людям для того, щоб їх розвивати _____	227

УДК 101:30

Олександр МАЛЕЦЬ,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри суспільних дисциплін
та фізичної культури
Мукачівського державного університету,
м. Мукачево, Україна

Наталія МАЛЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри громадського здоров'я
та гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Ужгородський державний університет»,
м. Ужгород, Україна

**ВПЛИВИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ
ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ВИХОВАННЯ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ
ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ
КІНЦЯ ХХ СТ. – ПОЧ. ХХІ СТ.**

Малець О. О., Малець Н. Б. Впливи мультикультуралізму та глобалізації на виховання ціннісних орієнтацій особистості та етнонаціональні процеси в Україні кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. У статті висвітлюється та аналізується вплив мультикультуралізму та глобалізації на виховання ціннісних орієнтацій особистості в Україні кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. Мультикультуралізм в Україні має стати новою освітньою стратегією, що визначатиме якісно нові засади організації навчально-виховного процесу, характер викладу шкільних дисциплін й методику виховної роботи. Головна мета мультикультурної освіти – формування особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів. Важлива роль у формуванні національної самосвідомості належить рідній мові, яка є суттєвою етнодиференціюючою ознакою. У свідомості часто відбувається фактичне споріднення мови і народу. Виховання і розвиток підростаючих поколінь забезпечується лише рідною мовою – це здавна прийнята цивілізованими націями аксіома.

У змісті виховних заходів має панувати культ рідної мови, традиції і звичаї українського народу, національне мистецтво. Виховна робота повинна спрямовуватися також на формування поваги до етнокультури представників інших національних меншин, подолання упередженого ставлення до них, національної обмеженості, створення позитивного психологічного мікроклімату для їх згуртованості й дружніх стосунків, формування культури міжнаціонального спілкування. Важлива умова ефективності виховної роботи – врахування етнопсихологічних особливостей, звичаїв, моральних і соціальних цінностей представників усіх етнічних спільнот.

Ключові слова: мультикультуралізм, глобалізація, формування особистості, етнокультурні процеси, полікультуралізм, суспільство.

Malets O., Malets N. The Impact of Multiculturalism and Globalization on the Education of Personality Values Orientation and Ethnonational Processes in Ukraine at the end of XX c. – beg. of XXI c. The article highlights and analyzes the impact of multiculturalism and globalization on the education of personality value orientations in Ukraine at the end of XX c. – beg. of XXI c. Multiculturalism in Ukraine should become a new educational strategy that will determine qualitatively new principles of the educational process organization, the nature of the presentation of school disciplines and the methodology of educational work. The main objective of multicultural education is the formation of a person, free from negative ethno-cultural stereotypes.

An important role in the formation of national consciousness belongs to the mother tongue, which is an essential ethno-differentiating feature. The actual relationship of language and nation often occurs in the consciousness. Education and development of younger generations is provided only in the native language – this axiom has long been accepted by civilized nations.

The worship of the native language, traditions and customs of the Ukrainian people and national art should dominate in the content of educational activities. Educational work should also be directed towards the formation of respect for the ethno-culture of other national minorities representatives, overcoming prejudice towards them, national restrictions, creating a positive psychological climate for their cohesion and friendship, and the formation of international communication culture. An important condition for the effectiveness of educational work is the consideration of ethnic psychosocial features, customs, moral and social values of representatives of all ethnic communities.

Formation of national consciousness must be considered as a psychological and pedagogical problem, which requires the awareness of its relevance by each citizen. Multicultural competence has a complex structure, and therefore a difficult mechanism of formation, which makes this process difficult and time-consuming. A qualitative professional formation of the multicultural competence of future specialists in the modern educational space is possible in case of functioning as a holistic, dynamic, open system that has the corresponding purpose, function, content, forms and methods of implementation at each stage and takes into account the social, cultural and historical experience of the native and other nations of the world.

Keywords: multiculturalism, globalization, the formation of personality, ethnocultural processes, society.

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. визначила, що головною метою української освіти є створення певної системи та відповідних умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, забезпечення їх високої якості. Тому переважна більшість педагогів-науковців і освітян-практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках системного підходу. Вхідження України до Європейського Співтовариства передбачає докорінні зміни в питаннях державної політики та виховання. Перед навчальними закладами професійної освіти поставлено завдання розробити систему формування гармонійної, всебічно розвиненої, життєво компетентної, творчої особистості, здатної ціннісно ставитися до природи, предметного світу, людей, самої себе та свого життя. Визначальними категоріями системного підходу в освіті є поняття самої системи та систематичності, які в науці досить плідно розробляються й різнобічно розглядаються, проте до цих пір не мають однозначних трактувань [1:19–23].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність дослідження даної проблеми зумовлена наявністю суперечностей між загальними потребами сучасного соціуму щодо підготовки майбутніх фахівців, готових успішно взаємодіяти з колегами на міжнародному рівні, та реальним станом підготовки студентів до комунікативної діяльності в навчальних закладах; підвищенням ступеня компетентності фахівців та недостатньо розробленою методикою підготовки їх до володіння різними видами професійних компетентностей; знання основ полікультурної комунікації при вивченні гуманітарних дисциплін та недостатній рівень володіння нею в межах майбутньої професійної діяльності; готовність оволодіти полікультурною компетентністю та відсутність системи підготовки до цього процесу [4:22].

Проблема полікультурного виховання особистості пройшла в своєму розвитку тривалий історичний шлях, збагачуючись на кожному щаблі суспільного поступу новими ідеями стосовно як його змісту, так і методів реалізації. Аналіз філософської, соціологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу сформулювати власне визначення поняття «полікультурне виховання», під яким розуміємо процес цілеспрямованого й планомірного формування і розвитку світогляду, переконань і почуттів особистості, що ґрунтуються на визнанні багатоманітності культур, збагачує її почуття, формує особливе ставлення до навколишнього світу й людей у ньому, супроводжується сприйняттям та осмисленням життєво важливих парадигм буття, перетворенням зовнішніх культурних смислів у внутрішній морально-етичний світ. Про що досліджувалося у працях Лаврової-Рейнфельд І. А., Сноу Ч. П., Кальницького Е. А., Фромма Э., Маркузе Г., Бьюкенгема.

Науковим підґрунтям у вирішенні даної проблеми виступають дослідження в сфері: філософських наук (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремінь, О. О. Потєбня, П. Ю. Саух та ін.); психологічних наук (І. Д. Бех, Н. В. Кузьміна, О. В. Киричук, В. О. Моляко та ін.); викладання гу-

манітарних дисциплін (Н. М. Бібік, В. І. Бондар, Н. Й. Волошина, О. А. Дубасенюк, М. С. Вашуленко та ін.); етнопедагогіки (Н. В. Лисенко, М. Г. Стельмахович, Б. М. Ступарик, О. В. Сухомлинська, О. В. Ткаченко та ін.) тощо.

Метою статті є висвітлення та аналіз впливів мультикультуралізму та глобалізації на виховання ціннісних орієнтацій особистості в Україні кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. на основі наявних досліджень процесу полікультурного виховання, яке спрямовується на формування етнічної ідентичності та толерантності.

Виклад основного матеріалу. Культура, якій Захід зобов'язаний досягненнями свого великого минулого, поступово руйнується і зникає. Західне мистецтво (навіть елітарне мистецтво) деградує до рівня масової культури і продовжує жити тільки за рахунок вливань свіжої крові інших культур за рахунок культурних запозичень із різних куточків земної кулі. Вигляд типової західної людини стає усе більш простим, варварським і примітивним (особливо порівняно із європейцем минулого століття). Втрачається і перероджується сама західна ментальність, звідси увесь цей інтерес до містики, до окультизму, до потойбічного, до східних сект і культів, які повсюдно поширилися на Заході [9:50–51].

Криза культури – поняття, що фіксує ситуацію, яка виникла в результаті розриву між культурою та всіма її інститутами та структурами та різко зміненіми умовами суспільного життя. Це явище найбільш характерне для ХХ–ХХІ ст., бо позначається зіткнення духовно-етичних ідеалів з реальним життям: зростають зневага і цинізм до етичних норм культурної людини, посилюються озлобленість, нігілізм, забувається елементарна ввічливість. Загострюється тривога за завтрашній день, множаться похмурі сценарії та прогнози; поширюється естетична всеїдність. У ситуації системної кризи особливо актуалізується питання про значення культури, духовності, норм моральності та їх безпеки. Безпека культури, в широкому сенсі, передбачає захист громадян країни від насильницьких духовно-етичних потрясінь, зіткнень і руйнувань. На передній план виходить проблема тісного взаємозв'язку культури, науки, освіти, виховання, мистецтва, релігії та їх впливу на людину. ХХ–ХХІ ст. продемонстрували людству, що культура як інтегруючий початок суспільного розвитку охоплює не лише сферу духовного, але у все більшій мірі матеріального виробництва. Всі якості техногенної цивілізації, чие народження було відзначене ледве більше трьохсот років тому, змогли виявитися повною мірою саме в нашому столітті. В цей час цивілізаційні процеси були максимально динамічні і мали визначальне значення для культури [14:121–126].

У сучасному суспільстві продовжують зростати тенденції, пов'язані з актуалізацією кризових явищ, обумовлених пріоритетом матеріальних цінностей. Спостерігається неконтрольоване прагнення до затвердження власної вигоди, матеріальних цінностей, які відображають соціально-культурну значущість, формують суспільну мотивацію. Кризові явища, які набули загострення у ХХІ ст., вимагають від людства повторного перегляду певних пріоритетів

і конкретних дій на шляху вирішення проблем, що виникають у сучасному суспільстві.

Міжнародне співтовариство, яке функціонує сьогодні в різних інституціях, демонструє певну занепокоєність із приводу ситуації у світі. Але очевидно є їх нездатність адекватно і швидко реагувати на небезпечні виклики сьогодення. Окрім економічних, політичних проблем у сучасному світі вкрай актуалізуються екологічні. Відбувається збільшення середньої кліматичної температури планети, внаслідок чого підвищується висота рівня моря, змінюються кількість і характер опадів, збільшується площа пустель — посилюється проблема голоду.

Глобальна зміна клімату має суттєвий вплив на здоров'я, умови життя, засоби для існування всіх біологічних організмів, у тому числі і людей. Окрім екологічних, значної динаміки набувають і інші глобальні проблеми: забезпечення людства ресурсами, проблеми хвороб і демографічного розвитку, насильство і організована злочинність тощо. Всі ці проблеми взаємозв'язані й багатогранні, спонукають до розвитку тенденцій до необмеженого прагнення знайти якомога більше матеріальних благ, що безумовно породжує соціальну нерівність [7:59–61].

Між традиційною гуманітарною культурою європейського Заходу і новою, так званою науковою культурою, похідною від науково-технічного прогресу ХХ ст., з кожним роком зростає катастрофічний розрив. Ворожнеча двох культур може призвести до загибелі людства. Існує цілий ряд причин, що породжують в культурології ХХ–ХХІ ст. стійке відчуття кризи культури. Головне – усвідомлення нових реальностей: універсального характеру життєво важливих процесів, взаємодії і взаємозалежності культурних регіонів, спільності участі людства на сучасному світі, тобто тих реальностей, які є джерелом цивілізації і одночасно її слідством. Спільність доль різних культурних регіонів представлена «катастрофами», які захоплювали не лише окремі народи, а все європейське співтовариство у ХХ–ХХІ ст.: світові війни, тоталітарні режими, фашистська експансія, міжнародний тероризм, економічні депресії, екологічні потрясіння і т. д. Всі ці процеси не могли протікати локально, не зачіпаючи внутрішнього життя інших народів, не порушуючи стилю культурного розвитку [15:90–93].

Все це, з точки зору О. Шпенглера, лише доводить помилковість еволюційної дороги всієї західної цивілізації. Кризові явища в культурній практиці Європи ХХ ст., з точки зору цих мислителів, носять необоротний характер. Представник франкфуртської школи Ю. Хабермас стверджує, що сучасна «пізньокapіталістична» держава здатна витіснити кризові явища з однієї сфери суспільства в іншу: політична криза може бути відсунута в сферу економіки, економічна – в соціальну сферу і так далі. Але культура, підкреслює Ю. Хабермас – область, стосовно якої поняття кризи зберігає своє значення, де вона не може бути «пом'якшена», оскільки сфера культури не підвладна адміністративному маніпулюванню, що здійснює держава. В даному випадку Ю. Хабермас говорить про справжню куль-

туру, неформальну мораль і мистецтво, а не про «масову», сурогатну культуру, що заповонила історичний простір Європи в нинішньому столітті. Ситуація порушення культурної цілісності і розриву органічного зв'язку людини з природними підставами життя в ХХ–ХХІ ст. інтерпретується як ситуація відчуження. Відчуження – це процес перетворення різних форм людської діяльності та її результатів в самостійну силу, пануючу над ним і верою йому. Механізм, що відчужує, небезпечний тим, що пов'язаний з наступними проявами: 1) безсиллям особи перед зовнішніми силами життя; уявленням про абсурдність існування; 2) втратою людьми взаємних зобов'язань по дотриманню соціального порядку, а також запереченням пануючої системи цінностей; відчуттям самоти, що виключає людину з суспільних зв'язків; 3) втратою індивідом свого «я», руйнуванням автентичності особи. Питання психологічної «незадоволеності культурою» і самовідчуження особи поставлені і вирішені представниками психоаналітичної теорії (З. Фрейдом, К. Г. Юнгом, Е. Фроммом) [17:320–323].

До дослідників даної проблеми відноситься і Г. Маркузе, який розробив концепцію «одновимірної людини», що, будучи включеним в споживчу гонку, виявляється відчуженою від таких своїх соціальних характеристик, як критичне відношення до існуючого суспільства, здібність до революційної боротьби. В основі сучасної кризи цивілізації лежить також протиріччя між зростаючими потребами суспільства і можливостями природного середовища їх задовольняти. Не вирішивши даного складного протиріччя, неможливо здійснити перехід світової цивілізації до стійкого розвитку. Але не можна не зазначити і той факт, що сучасна цивілізація створює умови для духовного розвитку суспільства. Розвитку освіти, прилучення людини до різних форм культури, ціннісних надбань людства. Духовне життя суспільства – це натхненне творення, збереження та засвоєння духовних цінностей та змісту. До таких цінностей можна віднести: єдність людини і природи, єдність людської цивілізації, ненасильництво, самоцінності особистості тощо. Все це співзвучно сучасним загальнолюдським цінностям. Разом з тим даний потенціал цивілізації реалізується не в повній мірі, що обмежує духовний розвиток людини. Значна частина населення не має доступу до користування духовними цінностями, а дехто взагалі знаходиться в ізольованому життєвому та культурно-інформаційному просторі. Тому нині дуже часто спостерігається втрата духовності людиною, поширення псевдоцінностей, зростання агресії та рівня злочинності. Саме сьогодні проблеми і перспективи сучасної цивілізації набувають особливого сенсу, унаслідок протиріч і проблем глобального порядку, що набувають усе більш гострого характеру. Перед людством стоїть важливе завдання подолання цих негативних тенденцій у сучасному світовому розвитку [12:205–207].

Стара європейська культура, що створила Захід в його нинішньому вигляді, перебуває в стані розпаду і саморуйнуванню. Сьогодні її можна розчле-

нувати та утилізувати по частинах, підпорядкувавши запозичені елементи власній культурній логіці. Інструмент для цього розчленування і утилізації дає сама ж західна культура. Постмодерн-фундаменталізм, на відміну від класичного фундаменталізму, що відкидає усе чуже з порогу, – це якраз і є спосіб забезпечити найбільш не шкідливе безпечне засвоєння чужої культурної спадщини, коли з елементів іншої культури – її техніки, науки, соціальних і політичних інститутів, – вичищається чужа воля, творінням якої вони є [6:321–324].

Досвід розвитку мультикультурної освіти в США надзвичайно актуальний для України з її багатонаціональним спектром населення. При обговоренні цього питання на перший план виходять проблеми мови, етнічної ідентичності та історії: їх взаємозв'язок є важливим під час психологічного вивчення соціальної свідомості людей. Наявність мультикультурної складової слугує ознакою демократичності держави.

В Україні склалася доволі цікава ситуація: з одного боку, тоталітарна модель освіти відійшла у минуле і перехідний стан ще не визначив чітких орієнтирів майбутнього; з іншого – влада намагається утворити етноцентричну державу, що критикується сучасною політичною теорією та суперечить правам людини. Реально державну політику у цьому напрямі орієнтовано на помірну українізацію із забезпеченням культурних прав меншин, але, по-перше, й на те, й на те бракує коштів і засобів, по-друге, ця політика не є постійною та залежить від конкретних виконавців, «коливається» між поміркованим націоналізмом та ностальгійно-радянським «інтернаціоналізмом», щораз оминаючи послідовний, продуманий мультикультуралізм [16].

Відомо, що коли руйнуються імперії, люди апелюють до більш дрібних спільнот, зокрема, до мови й релігії, бо лише вони надають їм деяку впевненість та відчуття безпеки. Така етнонаціональна тенденція простежується як в країнах Східної Європи, так і в Україні, й полягає в орієнтації на культурно-національні принципи та оголошення мови й етносу основою нової національної держави. Як справедливо зазначав У. Альтерматт, у різних частинах Східної Європи відтепер «націоналізм слугує псевдорелігійним опіумом для народу, дезорієнтованого та потерпаючого від потужних посткомуністичних трансформацій» [2:306].

Зазначимо, що чим більше поширюється така тенденція від економічних й політичних сфер на духовні (зокрема, й на освіту), тим сильніше стає захисна реакція культурних меншин. Вони підкреслюватимуть свій статус меншин та свою культурну відмінність, що може перейти у політичне протистояння. За словами письменника М. Стріхи, абсолютно очевидним є наступний факт: некритичне застосування до України всіх термінів і положень європейських документів межі ХХ і ХХІ ст. щодо культурного різноманіття неодмінно виявиться контрпродуктивним, бо Україна свій рух до мультикультуралізму розпочинає не від статусу етнонаціональної держави (що була відправною точкою

для всіх країн континенту в 1970-1980-х рр.), а від постколоніальної ситуації «двох Україн» [16].

Очевидним є те, що мультикультуралізм в Україні має стати новою освітньою стратегією, що визначатиме якісно нові засади організації навчально-виховного процесу, характер викладу шкільних дисциплін й методику виховної роботи. Саме тому головна мета мультикультурної освіти – формування особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, що володіє розвинутим почуттям розуміння інших культур і поваги до них, що вміє жити в мирі й злагоді з людьми будь-яких національностей і віросповідань, а отже, є готовою до творчої життєдіяльності в соціокультурному соціумі [10:23].

Висновки. Ефективний засіб формування етнічної самосвідомості – українознавство, вивчаючи яке, суспільство пізнає досягнення свого народу на усіх етапах його розвитку. До системи інтегрованих наукових знань цього курсу входять теоретико-методологічні, філософські, політико-державницькі, культурно-історичні аспекти українства як всепланетарного явища [5:92]. Вивчення українознавства сприяє формуванню знань, переконань, поглядів на етапи, шляхи і засоби розбудови України як суверенної держави.

Важлива роль повинна відводитися українській етнопедagogіці, яка розкриває етнокультурні традиції виховання і навчання, а також ідеал українського виховання, загальнолюдські, національні, сімейні, особистісні вартості [8:19–21].

Використання у формуванні національної самосвідомості таких ефективних засобів, як художні твори, мистецтво, культура, релігія сприяє розвитку не тільки інтелектуальної, а й духовної та емоційно-моральної сфери особистості.

Важлива роль у формуванні національної самосвідомості належить рідній мові, яка є суттєвою етнодиференціюючою ознакою. У свідомості часто відбувається фактичне споріднення мови і народу. Виховання і розвиток підрастаючих поколінь забезпечується лише рідною мовою – це здавна прийнята цивілізованими націями аксіома.

У змісті виховних заходів має панувати культ рідної мови, традиції і звичаї українського народу, національне мистецтво. Виховна робота повинна спрямовуватися також на формування поваги до етнокультури представників інших національних меншин, подолання упередженого ставлення до них, національної обмеженості, створення позитивного психологічного мікроклімату для їх згуртованості й дружніх стосунків, формування культури міжнаціонального спілкування. Важлива умова ефективності виховної роботи – врахування етнопсихологічних особливостей, звичаїв, моральних і соціальних цінностей представників усіх етнічних спільнот.

Формування національної самосвідомості необхідно розглядати як психолого-педагогічну проблему, що потребує усвідомлення кожним громадянином її актуальності. Полікультурна формується в процесі навчання, та включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду,

соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності в сучасному полікультурному суспільстві, що реалізується в здатності ефективно вирішувати завдання суспільної діяльності в ході позитивної взаємодії з представниками різних культур. Полікультурна компетентність має складну структуру, а тому й непростий механізм формування, що робить цей процес складним і тривалим у часі. А якісне професійне формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців у сучасному освітньому просторі можливе за умови функціонування його як цілісної, динамічної, відкритої системи, яка має відповідну мету, функції, зміст, форми і методи реалізації на кожному етапі та враховує соціальний, культурний та історичний досвід рідного та інших народів світу [3:70–73].

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. Агадулін Р. Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект // Педагогіка і психологія. – К., 2004. – № 3 (44). – С. 18-29.
2. Альтерматт У. Етнонаціоналізм в Європі. – М., 2000. – 352 с.
3. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2005. – 498 с.
4. Бех В. П., Бех Ю. В. Саморегуляційна парадигма освіти як процес і продукт концептуалізації управління галузю // Нова парадигма: Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 77. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 21-26.
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
6. Бьюкенгем П. Дж. Смерть Запада / Бьюкенгем П. Дж. – М.: АСТ, 2003. – 444 с.
7. Кальницький Е. А. Матеріальні доміанти в контексті кризи сучасного суспільства. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 1 (28) 2016. – С. 49-55.
8. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
9. Лаврова-Рейнфельд І. А. Культурна трансгресія суб'єктивізації як перформанс постмодерну / Проблеми відродження духовності в умовах глобальної кризи / Матеріали Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. 27-28 травня 2010 р. Частина 1. – Ірпінь, 2010. – С. 50-53.
10. Лисенко Н. В. Етнофілософський контекст спадщини М. Стельмаховича: родинна педагогіка // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2003. – Вип. IX. – С. 83 - С. 91.
11. Лисенко Н. В. Підготовка майбутніх педагогів до роботи з дітьми в полікультурному середовищі. Культурно-історична спадщина Польщі на Україні як чинник розвитку полікультурної освіти. – К.: Хм-й, 2011. – С. 242-251.
12. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М.: Refl-book, 1994. – 368 с.
13. Саух П. Ю. Філософія та методологія стратегії полікультурної освіти [Електронний ресурс] / П. Ю. Саух // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 5-9. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzduffn>.
14. Сноу Ч. П. Две культуры: Сборник публицистических работ / Ч. П. Сноу. – М.: Прогресс. 1973. – 186 с.
15. Сноу Ч. П. Портреты и размышления. – М.: Прогресс, 1985. – 226 с.
16. Стриха М. Мультикультуралізм по-українськи: спроба «перегнати, не доганяючи». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krytyka.kiev.ua/comments/Strixa27.html>
17. Фромм Э. Здоровое общество. Догмат о Христе: [пер. с нем.] / Э. Фромм. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 571 с.

REFERENCES

1. Agadullin R. R. Polikul'turna osvita: metodologo-teoretychnyj aspekt // Pedagogika i psyxologiya. – K., 2004. – # 3 (44). – S. 18-29.
2. Al'termatt U. Etnonacy'onaly'zm v Evrope. – M., 2000. – 352 s.
3. Andrushhenko V. P. Organizovane suspil'stvo. Problema organizaciyi ta suspil'noyi samoorganizaciyi v period rady'kal'ny'x transformacij v Ukraini na rubezhi stolit': Dosvid social'no-filosofs'kogo analizu. – K.: TOV «Atlant YuEMSi», 2005. – 498 s.
4. Bex V. P., Bex Yu. V. Samoreguljacija paradyma osvity' yak proces i produkt konceptualizaciyi upravlinnya galuzju // Nova paradyma: Zhurnal naukovy'x prac' / Gol. red. V. P. Bex. – Vy'p. 77. – K.: Vy'd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2008. – S. 21-26.
5. Bibik N. M. Kompetentnisny'j pidxid u suchasnij osviti: svitovy'j dosvid ta ukrajyns'ki perspekty'vy': Biblioteka z osvity'noi polityky' / Pid zag. red. O. V. Ovcharuk. – K.: «K.I.S.», 2004. – 112 s.
6. B'yukengem P. Dzh. Smert' Zapada / B'yukengem P. Dzh. – M.: AST, 2003. – 444 s.
7. Kal'ny'cz'ky'j E. A. Material'ni dominanty' v konteksti kry'zy' suchasnogo suspil'stva // Visnyk Nacional'nogo universy'tetu «Yury'dy'chna akademiya Ukrainy' imeni Yaroslava Mudrogo» # 1 (28) 2016. – S. 49-55.
8. Kremen' V. G. Filosofovia nacional'noyi ideyi. Lyudy'na. Osvita. Socium. – K.: Gramota, 2007. – 576 s.
9. Lavrova-Rejnfel'd I. A. Kul'turna transgresiya sub'yektivaciyi yak performans postmodernu/ Problemy' vidrozhennya duhovnosti v umovax global'noyi kry'zy' / Materialy' Irpins'ky'x mizhnarodny'x naukovy'x pedagogichny'x chytan'. 27-28 travnya 2010r. Chasty'na 1. – Irpin', 2010. – S. 50-53.
10. Ly'senko N. V. Etnofilosofs'ky'j kontekst spadshhy'ny' M. Stel'mahovy'cha: rody'na pedagogika // Visnyk Pry'karpats'kogo universy'tetu. Seriya: Pedagogika. – Ivano-Frankivs'k, 2003. – Vy'p. IX. – S. 83 - S. 91.
11. Ly'senko N. V. Pidgotovka majbutnix pedagogiv do roboty' z dit'my' v polikul'turnomu seredovy'shhi. Kul'turno-istory'chna spadshhy'na Pol'shhi na Ukraini yak chy'nny'k rozvy'tku polikul'turnoyi osvity'. – K., 2011. – S. 242-251.
12. Markuze G. Odnomernyj chelovek / G. Markuze. – M.: Refl-book, 1994. – 368 s.
13. Saux P. Yu. Filosofovia ta metodologiya strategiyi polikul'turnoyi osvity' [Elektronny'j resurs] / P. Yu. Saux // Visnyk Zhy'tomy'rs'kogo derzhavnogo universy'tetu imeni Ivana Franka. Filosoofs'ki nauky'. – 2016. – Vy'p. 1. – S. 5-9. – Rezhym dostupu: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzduffn>.
14. Snou Ch. P. Dve kul'tury: Sborny'k pably'cy'sty'chesky'x rabot / Ch. P. Snou; [sokr. per. s angl. N.S. Rodmana]. – M.: Progress, 1973. – 186 s.
15. Snou Ch. P. Portrety y' razmyshleny'ya. – M., 1985. – 226 s.
16. Strixa M. Mul'ty'kul'turalizm po-ukrayins'komu: sprobha «peregnaty', ne doganyayuchy'». [Elektronny'j resurs]. – Rezhym dostupu: <http://krytyka.kiev.ua/comments/Strixa27.html>
17. Fromm E. Zdorovoe obshhestvo. Dogmat o Xry'ste: [per. s nem.] / E. Fromm. – M.: ACT: Tranzy'tkny'ga, 2005. – 571 s.

Стаття надійшла до редакції 5 травня 2018 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>